

KIEZEN OM TE DELEN

— een verzorgingsstaat die werkt

INLEIDING: WAAROM DIT ESSAY

OP WEG IN NEDERLAND

Onlangs was ik in de Eemshaven. In de auto van vakbondsveteraan Hermen Pol scheurden we vanuit Groningen langs de zonovergoten akkers ten noorden van de stad via Bedum, Stedum en Loppersum richting Roodeschool. GroenLinks is daar ooit letterlijk begonnen. In de campagne van 1989, het jaar dat GroenLinks werd opgericht, ging daar onze verkiezingstournee van start: met de trein van Roodeschool naar Groenlo. We vonden dat toen grappig: van rood naar groen, u snapt het wel.

Vlak voorbij Roodeschool, net als je denkt aan het einde van de wereld te zijn aangeland, doemen plotseling de schoorstenen van de Eemshaven op. Nooit het ooit zo gehoopte tweede Rotterdam geworden. Nu wordt er onder meer vervuilde grond verwerkt en bewaart onder meer Google er in een grote anonieme loods in enorme servers data vanuit de gehele wereld.. Die servers gebruiken meer energie dan de hele stad Groningen. Het is dan ook niet toevallig dat de loods zich pal naast de plek bevindt waar RWE en NUON grote nieuwe energiecentrales bouwen. Omstreden centrales omdat ze kolen verstoken en hopelijk straks overbodige centrales omdat er steeds meer energie wordt aangevoerd uit landen als Duitsland en Noorwegen. En die energie is nog schoon ook.

Over die omslag naar schone energie wordt in Nederland vooral vergaderd en gearzeld. Ook dat zie je in de Eemshaven. Op het land liggen talloze kant- en klare windmolens plat op de grond. Bestemd voor plaatsing in de Waddenzee, maar waar, wanneer en hoe precies, daar wordt nog over gesteggeld. Er zijn immers altijd mensen die windmolens lelijk, duur of te ingewikkeld vinden. Dus vergadert men vrolijk voort. Zo kennen we ons polderland.

Voor de FNV is de Eemshaven vooral de plek van duizenden banen. Voor deze regio een gigantisch aantal. Er komt echter vrijwel geen Groninger aan te pas. Het werk wordt voor 95% gedaan door Polen en Portugezen.

Via ingenieuze sluiproutes in een lange keten van onderaannemers en uitzendbureaus worden zij ingehuurd voor een prijs waar een Nederlander met een CAO loon nooit voor kan werken. Huisjesmelkers verdienen bovendien goed aan de huisvesting van al die duizenden gastarbeiders in slordig opgeknapte boerderijtjes en arbeidershuisjes.

De FNV probeert de buitenlandse werknemers bewust te maken van hun rechten, maar dat is een lang en moeizaam proces. Taalproblemen, culturele verschillen, maar ook de angst je baan kwijt te raken zorgen ervoor dat de Polen en Portugezen het liefst met rust worden gelaten.

Hermen Pol is er niet het type naar om zich daarbij neer te leggen. Hij schakelt tussenpersonen in die de taal spreken en wint zo het vertrouwen van de werkers, hij maakt duidelijk dat het er de vakbond niet om gaat buitenlanders te weren, en hij spreekt de energiegiiganten – Nuon en RWE in dit geval – aan op hun verantwoordelijkheid. Hoeveel onderaannemers ze ook inschakelen, ze blijven verantwoordelijk voor de mensen die in hún bedrijven werken. Bijvoorbeeld door te zorgen voor een fatsoenlijk loon, of het nou om Nederlandse werknemers gaat, of om Polen en Portugezen. Dat zijn de regels, en daar wil Hermen de bedrijven graag aan houden. Alleen als iedereen zich aan die regels houdt, krijgen ook de werklozen uit Noord-Groningen een eerlijke kans om nog eens voor een fatsoenlijk loon op de Eemshaven aan het werk te komen. Want het is vervreemdend dat de provincie Groningen de hoogste werkloosheid van Nederland kent en dat er tegelijkertijd dagelijks zo'n leger aan arbeidskrachten aan de slag is. Hebben die Groningers dan niet de vaardigheden om dat werk te doen? Is het oude probleem van de match tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt dan zo hardnekkig?

WAAROM SCHRIJF IK DIT ESSAY

In mijn werkbezoek aan Groningen komt veel samen: mijn zorgen over de werkloosheid in Nederland. Mijn wens voor een betere kwaliteit van werk. En mijn ambities voor een schone en groene economie.

Als volksvertegenwoordiger heb je het unieke voorrecht om met talloze mensen te kunnen spreken en op heel veel plekken een kijkje te kunnen nemen. Van dat voorrecht heb ik het afgelopen jaar dankbaar gebruik gemaakt.

Ik heb gezien en gehoord hoe steeds meer mensen hun baan verliezen, hoe velen die nog wel werken zich in dat werk maar met moeite kunnen ontplooien, hoe de crisis de ongelijkheid verscherpt en de armoede doet toenemen, en hoe de menselijke maat door de overal oprukkende markt verloren dreigt te gaan.

Maar je kunt ook anders kijken: ik heb ook gezien hoe talloze mensen samen met anderen het heft in eigen hand nemen. Zich inzetten voor bestaanszekerheid en werk voor zichzelf en anderen, voor leefbare buurten en voor het bestrijden van armoede en ongelijkheid. Dat heeft me geïnspireerd en op ideeën gebracht, Het heeft me ook de mogelijkheid gegeven datgene waar GroenLinks voor staat te toetsen aan wat er in de praktijk het hardste nodig is.

De crisis waar we nu al geruime tijd mee worstelen krijgt voor veel mensen het meest tastbaar vorm in vragen rond werk en inkomen. Ontwikkelingen als flexibilisering van de arbeidsmarkt en versobering van de sociale zekerheid speelden al voor de crisis, maar mensen voelen de gevolgen ervan nu steeds sterker.

In 2005 schreef Femke Halsema in *Vrijheid Eerlijk Delen*: “deze verzorgingsstaat is de onze niet”. GroenLinks wilde in 2005 de verzorgingsstaat moderniseren en dat is nu in 2013 urgenter dan ooit. Want in de afgelopen acht jaar is er te weinig nagedacht over hoe wij in Nederland zorgen voor onderwijs, inkomen en welzijn voor onze werkenden, voor hen die dat tijdelijk of permanent niet kunnen, over hoe we zorgen voor voldoende banen zodat mensen niet kansloos aan de kant blijven staan. Er is in de afgelopen acht jaar nauwelijks werk gemaakt van deze vragen. Er is bezuinigd en er is gesneden. De verzorgingsstaat die over is gebleven is van niemand meer.

Het kabinet zegt nu te kiezen voor de participatiemaatschappij. Het is echter niet voldoende om te zeggen dat mensen mee moeten doen. Mensen moeten ook mee kúnnen doen. Het kabinet neemt echter nul maatregelen die daar voor zorgen.

We moeten nu een fundamentele keuze maken. Hoe willen wij in Nederland voor elkaar en voor onszelf zorgen? Daar zijn wezenlijke aanpassingen voor nodig.

GroenLinks is de partij van eerlijk delen. Dat geldt hier en nu, in Nederland - eerlijk delen tussen mensen met meer en mensen met minder, en het geldt ook wereldwijd: eerlijk delen tussen arme en rijke landen. In onze groene voorstellen staat eerlijk delen ook centraal: eerlijk delen tussen generaties. Wij moeten ons rekenschap geven van wat we onze kinderen nalaten.

Ik kies daarom juist vóór de verzorgingsstaat. Niet voor wat er nu van resteert maar voor een brede, moderne verzorgingsstaat. Ik vind dat de overheid de verantwoordelijkheid heeft om voorwaarden te scheppen zodat mensen voor elkaar en voor zichzelf kunnen zorgen. Ik wil een land dat werkt, dus ik kies om te delen.

In dit essay vindt u de weerslag van mijn tocht door Nederland en mijn oplossingen voor een land dat werkt. Ik wil mijn visie op het goede leven met u delen. In dit essay geef ik ik aan wat er volgens mij moet gebeuren om dit goede leven stap voor stap dichterbij te brengen. Er staan voorstellen in en vergezichten. De wereld verandert, zo veel staat vast. Hoe wij daar mee omgaan bepalen we zelf. Er is een keuze.

Ik vind dat een fundamentele discussie over vragen rond werk en inkomen te lang uit de weg is gegaan. Het is de taak van politici zoals ik om dat debat weer op gang te brengen. Wordt vervolgd!

Bram van Ojik

1. HET WERKT NIET

De politieke discussie over werk en inkomen wordt op dit moment bepaald door de snel oplopende werkloosheid en bezuinigingen. Alles is er op gericht om zo snel mogelijk terug te keren naar de situatie van vóór de crisis. Het lijkt bijna of we allemaal vergeten zijn dat er voor de crisis ook van alles structureel mis was op de arbeidsmarkt en in de sociale zekerheid. Die onvolkomenheden manifesteren zich door de crisis echter nog scherper.

In de arbeidsmarkt en de sociale zekerheid zijn er drie fundamentele problemen. Er zijn steeds meer werkenden zonder rechten. Het werk is zo verdeeld dat werkenden nauwelijks nog tijd hebben om voor zichzelf en elkaar te zorgen. Voor teveel mensen is er geen werk. Als we die problemen niet écht aanpakken dan blijven ze, ook in betere tijden, bestaan.

1.1 WERKENDEN ZONDER RECHTEN

Op het gebied van werk is er veel veranderd de afgelopen dertig jaar. Het aandeel van industrieel werk is sterk afgenomen, veel productie is naar het buitenland verplaatst. Nederland is tegenwoordig vooral een diensteneconomie. Ook de mate en vorm waarin we werken is sterk veranderd. Het percentage mensen dat werkt is het afgelopen decennium gestegen van 66% naar 71%. Deze stijging is bijna volledig toe te schrijven aan de toename van het aantal werkende vrouwen. Dat steeg van 54% naar 64%. Het klassieke kostwinnersmodel waarin de man het gezinsinkomen opbracht verliest steeds verder terrein.

Een belangrijkere verandering is dat *de arbeidsmarkt sterk is geflexibiliseerd*. Die flexibiliteit op de arbeidsmarkt kent veel verschijningsvormen. Zo'n 10% van de beroepsbevolking is zzp-er. Nog eens 10% heeft een flexibel contract zonder vaste uren, denk aan oproepkrachten en mensen met 0-urencontracten. En 10% heeft een tijdelijk contract zoals een jaarcontract. De laatste groep heeft daarmee uitzicht op

een vaste aanstelling maar in de praktijk is een gedeelte ongetwijfeld 'permanent tijdelijk': zij stapelen jaarcontract op jaarcontract en krijgen nooit een vaste aanstelling.

Flexwerken kan een heel bewuste keuze zijn van mensen. Zij hebben hun vaste baan met genoeg ingeruild voor een bestaan als zzp-er. Ze zijn blij met de vrijheid, kiezen hun eigen werktijden en zijn daardoor flexibeler als het gaat om de combinatie met andere taken. Ze bepalen zelf waar ze werken, hoe hun kantoor of werkplaats er uit ziet en met wie ze wel of niet samenwerken. Maar niet elke zzp-er heeft die bewuste keuze kunnen maken. De voorbeelden van schijnzelfstandigen in bijvoorbeeld de bouw en de zorg zijn algemeen bekend. Daar is het voor werkgevers een manier om risico's af te wentelen. Als werkende heb je in die situatie nauwelijks meer vrijheid, maar je draagt wel veel meer risico's.

De opkomst van de flexwerker maakt pijnlijk zichtbaar dat de sociale zekerheid er niet voor iedereen in dezelfde mate is. Flexwerkers profiteren simpelweg minder van regelingen omdat de vorm waarin zij werken minder rechten geeft. Zo genieten zij nauwelijks ontslagbescherming en vaak beperkte doorbetaling bij ziekte. Het risico op werkloosheid en arbeidsongeschiktheid moeten zij zelf dragen en ook voor hun oudedagsvoorziening moeten zzp-ers zelf zorgen. Ook als het gaat om scholing komen flexwerkers er bekaaid af. Aan werknemers worden steeds hogere eisen gesteld. Scholing is steeds belangrijker maar flexwerkers kunnen meestal geen beroep doen op de zogenoemde Opleidings&Ontwikkelingsfondsen die er bestaan om mensen in loondienst te scholen en op te leiden.

Kortom: aan flexwerkers biedt de sociale zekerheid nauwelijks zekerheden. En dat terwijl de onzekerheden toch al zijn toegenomen. Hoe flexibel moeten werkenden zijn? Hoeveel risico wentelen we op hen af?

POST ALS MICRO-KOSMOS

Dit voorjaar bezocht ik PostNL in Amsterdam-West. PostNL heeft hier een leegstaand kantoor verbouwd tot sorteercentrale. De plek is met zorg gekozen. Ik krijg er een inkijkje in een mij tot dan toe onbekende wereld.

Post is de micro-kosmos waarbinnen je uitstekend kunt observeren wat er op de arbeidsmarkt gebeurt. Het is echt nog niet zo lang geleden dat het sorteren en bezorgen van post een vorm van publieke dienstverlening was, in handen van postbodes met vaak tientallen jaren ervaring in hun dorp of stadswijk. Op het postkantoor dat zich altijd wel ergens in de buurt bevond, sorteerde de beambte eerst zelf de post voordat hij zijn ronde maakte. Iedereen kende de postbode, de postbode kende iedereen. De tijden veranderden, elektronische media verdreven briefkaart en brief. Dat is op zich geen reden tot nostalgie. Het gevolg van de haast eindeloze reeks van splitsing, uitbesteding, aanbesteding, reorganisatie en privatisering is erger: de postbode, met al zijn dienstjaren en ambachtelijke kennis, is in de loop van de jaren vooral een te dure arbeidskracht geworden. De 1800 mensen die in de drukste uren West aan de slag gaan worden daarom volledig flexibel ingehuurd en ingezet. Voor hoe lang: niemand van PostNL kan hierover garanties geven.

In West put PostNL daarbij dankbaar uit een grote groep van allochtone vrouwen. Overdag zijn ze niet beschikbaar, want dan zorgen ze voor hun gezin. 's Nachts komen ze echter graag een aantal uren aan de lopende band of achter de sorteerkast zitten. Rond één uur 's nachts zetten hun mannen hen af bij de poort, rond half zes 's ochtends worden ze weer opgehaald. Niemand in de buurt hoeft te zien dat je werkt.

Ik probeer me voor te stellen hoe het leven van deze vrouwen eruit ziet: zijn ze blij met hun baantje voor een paar uur per nacht? Een baan waarmee ze weinig verdienen en waaraan ze geen rechten kunnen ontlenen? Zijn ze ondanks alles trots op hun werk, wat voor rechten hebben ze eigenlijk, en durven ze voor hun rechten op te komen?

Ik vind het een beetje cynisch dat de personeelsmanager van PostNL monter vertelt dat men zich expres hier heeft gevestigd omdat er in Amsterdam-West zo veel allochtone gezinnen wonen. Mag je als werkgever op deze manier misbruik maken van mensen voor wie het wellicht bittere noodzaak is dat ze op deze manier wat bijverdienen? Hadden we dat vroeger niet gewoon uitbuiting genoemd?

1.2 WERKENDEN KOMEN TIJD TEKORT

Voor jonge werknemers is beloning alleen niet meer de belangrijkste arbeidsvoorwaarde. De mate waarin je baan en je privéleven te combineren zijn, is steeds vaker inzet van onderhandelingen tussen werkgever en werknemer. In onze huidige diensten-economie hoeft niet iedereen meer van negen tot vijf op kantoor te zijn. Dat biedt mogelijkheden voor een andere, betere, balans tussen werk en zorg. Voor veel mensen, vooral die met kleine kinderen, is dat een belangrijke voorwaarde om goed te kunnen functioneren.

Spijtig genoeg heeft de crisis de hoognodige verbeteringen in de combinatie van werken en zorgen naar de achtergrond verdrongen. Dat is een probleem voor jonge gezinnen, maar ook voor mensen die naast hun werk willen of moeten zorgen voor ouders, familie of vrienden.

Meer zeggenschap over tijd en de behoefte of noodzaak om meer te zorgen dragen bij aan een meer ontspannen samenleving, daar ben ik van overtuigd. Maar de druk is groot. Mensen redden het met veel kunst- en vliegwerk vaak maar net.

1.3 TEVEEL MENSEN WERKEN NIET

De overtuiging dat werk belangrijk is voor emancipatie, onafhankelijkheid en zekerheid lijkt boven discussie verheven. Het aan het werk krijgen en houden van de burger is al tientallen jaren het belangrijkste doel van de verzorgingsstaat. Waar hij ooit bestond om de zwaksten te beschermen en beschutten met een (minimale) inkomenszekerheid gaat inmiddels werk boven inkomen. De lading van het begrip 'sociaal' heeft ook een andere invulling gekregen: het is niet langer sociaal om mensen langdurig in een beschermende regeling te houden want dat drijft mensen verder weg van de arbeidsmarkt, van het meedoen. Wat ooit bedoeld was als bescherming is tot een blokkade van de participatie geworden. Dat is de paradox van de verzorgingsstaat.

Vanaf begin jaren negentig is het stelsel van de sociale zekerheid (WW, WAO/WIA, Wajong, WSW, etc) en de sociale voorzieningen (bijstand o.a.) steeds scherper gericht op activering van mensen. Tegelijkertijd werd het

mensen steeds moeilijker gemaakt om een uitkering te krijgen, werd de uitkering lager en had je er korter recht op. Er is er veel bezuinigd op de gesubsidieerde arbeid en de scholingen- en overige re-integratiemiddelen. Je zou kunnen zeggen: er is hervormd op kosten van de uitkeringsgerechtigden zonder dat hun kansen om mee te doen zijn toegenomen.

In de afgelopen jaren is overduidelijk geworden dat het huidige stelsel van sociale zekerheid er niet in slaagt om iedereen aan werk te helpen. De paradox is niet opgelost. Te veel mensen die we als samenleving perspectief behoren te bieden doen niet mee. We moeten vaststellen dat het ideaal van iedereen aan het werk ver weg is. De crisis en de bijbehorende oplopende werkloosheid hebben die hoop de grond in geboord.

In Nederland staan nu zo'n twee miljoen mensen aan de kant. Twee miljoen! Hoewel niet al die mensen ook actief op zoek zijn naar een baan, blijft het een astronomisch aantal. Onze arbeidsmarkt kampt met een aantal fundamentele problemen. Met 700.000 geregistreerde werklozen en slechts 100.000 vacatures is het overduidelijk dat er te weinig banen zijn.

Tegelijkertijd worden bedrijven in staat gesteld om via eindeloze series onderaannemers en uitzendbureautjes mensen uit Polen of Bulgarije te halen tegen minieme salarissen. Als je vindt, zoals wij in Nederland toch nog steeds vinden, dat tegenover arbeid een passende beloning en bepaalde bescherming moeten staan dan geldt dat ook voor mensen van buiten Nederland.

Tot slot is er de afgelopen jaren iets grondig scheef gegroeid tussen wat werkgevers verwachten en wat werknemers kunnen bieden. Niet alle werknemers kunnen 24/7 beschikbaar zijn en altijd 120% geven. Er is maar een kleine groep die dat wel aan kan, en zelfs die groep loopt tegen grenzen op.

Werken is de laatste jaren steeds meer op topsport gaan lijken. Wie niet top is, mag niet meedoen. Maar we kunnen niet allemaal een Van Persie zijn. Voor sommigen is het achtste elftal van de veteranen het hoogst haalbare. En dat is toch niet verkeerd?

2 NEOLIBERALISME HEEFT NIET GEWERKT

Lange tijd was ongelijkheid vooral een kwestie van sociaaleconomische klasse. De afgelopen jaren is er ontegenzeggelijk iets verschoven in het kijken naar ongelijkheid en achterstand. Juist door zaken als de sociale zekerheid en de betere toegankelijkheid van het onderwijs. Omdat iedereen de kans heeft zich te ontwikkelen zal de ongelijkheid afnemen, was lang de gedachte. Het gaat immers niet meer om waar je vandaan komt maar waar je naar toe wilt en hoe graag je dat wilt. Als iedereen de kansen grijpt die hij krijgt aangeboden, zou de ongelijkheid in de samenleving steeds verder afnemen.

Politici van links tot rechts hebben het meritocratisch ideaal omarmd. Met als gevolg dat – ook door kabinetten waarin de PvdA is vertegenwoordigd – ‘succes’ de norm is geworden. Succes is bovendien een keuze dus als je niet succesvol bent, is dat je eigen schuld. Deze politici realiseren zich onvoldoende dat er een flinke schaduwkant aan dit ideaal zit. Zij gaan voorbij aan wellicht vervelende maar cruciale vragen: heeft iedereen wel dezelfde ontplooiingsmogelijkheden? Is elk dubbeltje wel in staat een kwartje te worden? En als dat niet zo is, welk perspectief bieden dan?

GroenLinks is bij uitstek de partij die mensen maximale mensen maximale ontplooiingskansen wil bieden. Niet voor niets hechten we veel waarde aan onderwijs. Tegelijkertijd onderkennen we dat succes niet afgedwongen kan worden en dat niet iedereen in gelijke mate gebruik kán maken van de mogelijkheden die de samenleving biedt. De maakbare mens bestaat maar zeer ten dele. Velen staan zo goed als stil in hun ontwikkeling en hebben het steeds moeilijker het hoofd boven water te houden. Het is niet realistisch om van hen meer te verwachten. Ik kies voor een samenleving waarin ook de mensen die het minder getroffen hebben, meedoen en meetellen in de samenleving.

2.1 BLIND BEZUINIGEN WERKT NIET.

De crisis waar Nederland nu al jaren in verkeert baart mij, en iedereen waarschijnlijk, grote zorgen. Per dag worden honderden mensen werkloos en ondertussen is het kabinet vooral bezig met bezuinigen. Waarop precies lijkt weinig uit te maken, als het maar optelt. Met als voorspelbare uitkomst dat de groei nog verder afneemt en de werkloosheid nog verder groeit. Een logisch gevolg van dit kabinetsbeleid is dat het consumentenvertrouwen in Nederland bijzonder laag is en het vertrouwen in de politiek pijlsnel daalt. Mensen zijn onzeker en weten niet waar een verbetering vandaan zou kunnen komen. Wat is nu belangrijker: het begrotingstekort of de werkloosheid? Die vraag heb ik het kabinet in het voorbije parlementaire jaar bij talloze gelegenheden en op allerlei verschillende manieren voorgelegd.

Van alle kanten – werkgevers, werknemers, wetenschappers, regeringsadviseurs, internationale denktanks – wordt ervoor gepleit de negatieve spiraal van bezuinigen, dus dalend vertrouwen, dus dalende groei, dus weer verder bezuinigen, te doorbreken. Ook ik heb dat in de kamer keer op keer gedaan. Stel dat je in plaats van steeds maar lukraak te bezuinigen, juist zou investeren. Het geld dat je daarvoor nu te kort komt moet je lenen, maar een goede investering betaalt zichzelf dubbel en dwars terug. Zeker nu de rente historisch laag is en Nederland op de internationale kapitaalmarkt nog altijd zeer hoog aangeschreven staat. Als je nu investeert – in onderwijs, in vergroening, in openbaar vervoer, in zorg dicht bij huis – kunnen meer mensen aan het werk. Die mensen zijn niet langer aangewezen op een uitkering en gaan belasting betalen. Goed voor de economie! Dergelijke investeringen versterken bovendien de concurrentiekracht, ze maken Nederland minder afhankelijk van dure energie en ze maken onze samenleving sterker en beter bestand tegen toekomstige schokken.

2.2 WERK MAKEN IN PLAATS VAN ONTSLAG VOORKOMEN

Het kabinet mist de ambitie om de recessie met alle mogelijke middelen te lijf te gaan. Voor banenplannen kon je sociaaldemocraten vroeger midden in de nacht wakker maken. Dat was zo in de jaren dertig van de vorige eeuw, toen het Plan van de Arbeid werd geschreven en het Amsterdamse Bos werd aangelegd om werklozen aan het werk te helpen. Dat was zo in de crisis van de vroege jaren tachtig, toen Joop den Uyl aan de naam van het door

hem geleide Ministerie van Sociale Zaken de woorden “en Werkgelegenheid” toevoegde (en het kabinet opblies toen er voor werkgelegenheidsbeleid onvoldoende geld kwam). En dat was nog steeds zo toen Ad Melkert aan het einde van de jaren negentig hetzelfde ministerie leidde en door middel van Melkert-banen en probeerde iets aan de snel oplopende werkloosheid te doen.

Minister Asscher gelooft niet in zo’n aanpak. Hij probeert zijn banenplan te crowdsourcen. Wie een plan heeft, kan zich melden. Door op voorstellen van anderen te wachten geeft het kabinet het initiatief uit handen. Met de plannen die er tot dusver zijn worden bovendien geen banen gecreëerd maar wordt ontslag voorkomen: die projecten zullen hooguit leiden tot meer werk bij ambtenaren van de sociale dienst, bij re-integratiebedrijven en consultants.

2.3 DEZE VERZORGINGSSTAAT IS DE MIJNE NIET MEER

Dit kabinet lijkt erg op zijn voorgangers, vol saneringsdrang en bezuinigingswoede. Onder de noemer ‘participatiemaatschappij’ snijdt ook dit kabinet in de voorzieningen van de verzorgingsstaat. Mensen moeten steeds meer zelf doen en de overheid zet een steeds grotere stap terug. Kostenbesparing is het enige motief dat ik kan ontdekken. Die kille accountantshouding waarbij de optelsom van euro’s de doorslag geeft, is jammer genoeg niet nieuw. Aan de verzorgingsstaat is de laatste twintig alleen gesleuteld met het doel van beheersing en kostenbesparing. Daardoor is het effect van de parade aan ingrepen die voorbij is getrokken vooral dat van afbraak en verschraling geweest.

Ik moest denken aan een interview dat de architect Thomas Rau ooit heeft gegeven. Hij zei daarin zo ongeveer het volgende: we hebben de afgelopen jaren de auto voortdurend geamendeerd om ‘m veiliger te maken en minder belastend voor het milieu, maar wat we nagelaten hebben is om fundamenteeler na te denken over vernieuwende vormen van mobiliteit. Het zelfde geldt volgens mij voor de sociale zekerheid. De sociale zekerheid en onze verzorgingsstaat zijn onder het mom van betaalbaarheid en kostenbesparing steeds verder geamendeerd maar we gunnen ons niet de tijd om fundamenteel na te denken over wat er nodig is om mensen

gedurende hun leven te accommoderen en te faciliteren bij opvoeding, educatie, werk, werkloosheid, zorgen voor elkaar, ontspanning, arbeidsongeschiktheid, ziekte en pensionering. Met andere woorden: we gunnen ons niet de tijd om fundamentele te herdefiniëren hoe ons stelsel van sociale voorzieningen eruit zou moeten zien gezien de sterk veranderende wereld van werk, mobiliteit en zelfstandigheid. Daar wel of niet over willen nadenken is uiteindelijk een politieke keuze.

3 IK KIES OM TE DELEN

Ik geloof dat de politiek het verschil kan en moet maken. Goed beleid kan ervoor zorgen dat iedereen een goed inkomen heeft, dat mensen ontspannen kunnen werken en leven, dat economie en ecologie samen gaan. Waar het politieke debat vrijwel volledig gedomineerd wordt door cijfers en instrumenten, pleit ik voor ambities en idealen.

GroenLinks staat voor ecologische duurzaamheid en sociale rechtvaardigheid, zo staat te lezen in het beginselprogramma van 2008. Groen en links zijn daarbij onlosmakelijk met elkaar verbonden. In tijden van schaarste van grondstoffen, energie en ruimte voel ik mij ook verantwoordelijk voor de generaties die na ons komen. Deze tijd kan niet zonder een niet aflatende strijd voor eerlijk delen. Hier en nu en daar en straks. Daarbij gaat het ook om groene waarden en sociale rechtvaardigheid op mondiale schaal.

TATA STEEL SPOOKBEELD OF WENSDROOM?

In het monumentale Dudok-huis van Tata Steel, een juweel van industriële architectuur uit de tijd dat Tata nog gewoon Hoogovens heette, word ik ontvangen door directievoorzitter Theo Henrar. Hij weet dat hij met de GroenLinks-delegatie geduchte criticasters van zijn energieverblindende staalproductie in huis haalt, maar gaat de onvermijdelijke discussie over CO₂-uitstoot en verhandelbare emissie-rechten met verve aan. Voor de Noord-Hollandse regio in het algemeen en Amsterdam in het bijzonder is Tata een belangrijke werkgever die juist ook plaats biedt aan meer technisch geschoold personeel voor wie elders op de arbeidsmarkt steeds minder emplooi is.

Henrar vraagt zich hardop af: zien wij eigenlijk wel toekomst voor een bedrijf als Tata Steel in Nederland. Dat is inderdaad de vraag. De concurrentie op de wereldmarkt is moordend. En dan zijn er de milieumaatregelen. Ze gaan GroenLinks lang niet ver genoeg, maar Henrar heeft er slapeloze nachten van.

Tata verzet zich dan ook heftig tegen pogingen om het Europese systeem van verhandelbare emissierechten nieuw leven in te blazen. Met de inzet van steeds modernere technologie wordt ondertussen de energie-efficiency vergroot en de CO2-uitstoot beperkt. Dat levert geld op en, als het meezit, een beter imago. Technologische vernieuwing maakt de productie niet alleen schoner, maar ook minder arbeidsintensief. In combinatie met de verschuivende concurrentieverhoudingen maakt dat het belang van Tata als werkgever steeds kleiner. Ooit werkten er 18000 mensen, nu nog 5000. Wat dat betekent zien we als we door de gigantische hal lopen waarin de staalplaten hun laatste bewerking ondergaan. Je komt er niemand tegen. Helemaal in een uithoek turen twee mannen naar een computerscherm. Ze controleren of de platen geen gebreken vertonen. Voor de rest doet de machine het werk, de menselijke factor is meer en meer op de achtergrond geraakt. Ik vraag me af of dat er is. Is die op volle kracht draaiende, staal spuwende hoogoven, waar bijna niemand werkt een spookbeeld of een wensdroom?

De essentie van GroenLinkse politiek op sociaaleconomisch vlak kent traditiegetrouw twee dimensies: eerlijk delen en kunnen kiezen. Dat klinkt abstract. Maar dat kan juist in nieuwe zekerheden praktisch vorm krijgen: GroenLinks kiest voor een ontspannen, ongedeelde en solidaire samenleving, met de mogelijkheid om arbeid en zorg te combineren en een leven lang te leren. Zonder dat het verschil maakt wat voor contract je hebt. Waar je zelf regie hebt en bestaanszekerheid voelt.

Het besef dat er dringend iets moet veranderen wordt breed gedeeld. Wie je ook spreekt, mensen geven aan dat het anders moet. Oude zekerheden bestaan niet meer, de materiële maatlat voldoet niet meer. Steeds meer mensen zoeken een alternatief en geven daar ook vorm aan. Ze regelen hun eigen kinderopvang of wekken eigen schone energie op. Zzp-ers regelen hun eigen verzekering in zogenaemde broodfondsen.

Omdat de arbeidsongeschiktheidsverzekeringen voor de meesten van hen onbetaalbaar zijn ontfermen ze zich over elkaar als er onverhoopt iets mis gaat. Dat is natuurlijk prachtig en sluit goed aan bij waar GroenLinks voor staat. Tegelijkertijd roept het wel de vraag op wat de rol van de overheid nu precies is. Ook Mark Rutte geeft hoog op

van dit soort initiatieven, vooral om daarmee te willen aantonen dat de overheid zich verder kan terugtrekken. Een drogredenering. Er zijn immers velen die niet in staat zijn om voor zichzelf dit soort arrangementen te realiseren.

Juist de toenemende creativiteit in de samenleving op dit vlak zou de overheid moeten inspireren om de goede prikkels te geven en gunstige randvoorwaarden te creëren. Tegelijkertijd mag de overheid zijn eigen, blijvende, taak als “schild voor de zwakken” niet verwaarlozen. We moeten die rol op een nieuwe manier invullen. Ik wil een verantwoordelijke overheid die werkt aan een brede, moderne verzorgingsstaat

GroenLinks staat voor het eerlijk delen van welvaart en voor ontspannen samenleven. Uit onderzoek is onomstotelijk komen vast te staan dat een voortdurende groei van materiële welvaart weinig tot niets toevoegt aan de kwaliteit van het leven. Het gaat om andere dingen: zorg, liefde, schoonheid, ontspanning. Wat iemand gelukkig maakt, verschilt van persoon tot persoon. Maar de overheid kan de goede voorwaarden scheppen voor een maximaal ‘Bruto Nationaal Geluk’, daarvan ben ik overtuigd.

3.1 WAT IS HET GOEDE LEVEN?

Met veel genoegen las ik deze zomer: *‘Hoeveel is genoeg? Geld en het verlangen naar een goed leven’* van de Britse Keynes-biograaf Robert Skidelsky en zijn zoon Edward. Zij gaan op zoek naar wat ze ‘basis-goederen’ noemen en komen tot zeven ingrediënten voor het goede leven: gezondheid, veiligheid, wederzijds respect, persoonlijkheid, vriendschap, harmonie met de natuur en ontspanning. Wat kan de politiek doen, en wat moet het juist laten, om deze elementen van het goede leven (of andere natuurlijk) binnen ieders bereik te brengen?

De politiek kan mensen niet gelukkig kan maken. Of mensen hun leven als ‘goed’ ervaren hangt van vele zaken af, velen daarvan bevinden zich buiten het domein van de politiek. Toch gaan de Skidelsky’s de vraag naar de bij het goede leven behorende politieke agenda niet uit de weg. Werk en weelde moeten beter worden verdeeld, zo stellen ze onder meer. Dan komt er ruimte voor ontspanning, voor ontwikkeling van persoonlijkheid, wederzijds respect en vriendschap. Een dergelijk leven is inherent gezonder en gelijkheid vormt een goede garantie voor veiligheid. Het klinkt op het eerste gehoor allemaal wel erg idealistisch, maar ik vermoed dat dit nou precies de bedoeling is.

EEN BASISINKOMEN?

Op veel bijeenkomsten, waar ik met mensen over de onderwerpen in dit essay sprak, kwam de suggestie op om het idee van de individuele inkomensverzekering op basisniveau uit te breiden naar een basisinkomen voor elke burger. Dat verraste me enorm.

In de jaren tachtig reisde ik als medewerker van het wetenschappelijk bureau van de PPR stad en land af met een vurig pleidooi voor de invoering van een basisinkomen. Er was in die tijd van hoge werkloosheid en stijgende arbeidsproductiviteit veel belangstelling voor het idee. Het zou het voor mensen mogelijk maken, korter te werken, onbetaald werk te doen, zich in te zetten voor anderen en zich verder te ontplooien zonder dat ze daardoor financieel onmiddellijk in de problemen zouden raken. Het zou veel bureaucratische rompslomp en overbodige betutteling van wie nu een uitkering geniet overbodig maken. Het zou werknemers onafhankelijker maken van hun werkgevers en zo indirect bijdragen aan verbetering van arbeidsomstandigheden, democratisering van arbeidsverhoudingen en een betere beloning van onaantrekkelijk en laag-gewaardeerd werk.

Dat klonk allemaal niet verkeerd. Maar bezwaren waren er ook legio. De betaalbaarheid van een dergelijk systeem vormde in de meeste discussies vaak wel het grootste bezwaar: Om iedereen in Nederland van een basisinkomen te voorzien zou een gigantische herschikking van het nationaal inkomen nodig zijn, een herverdelingsoperatie op ongekende schaal. Een dergelijke exercitie is alleen denkbaar als er groot maatschappelijk draagvlak voor is. Dat draagvlak was er niet. Hoewel er in de politiek, maar ook bij werknemers en werkgevers in de jaren tachtig wel degelijk in positieve zin over de invoering van een basisinkomen werd nagedacht speelde op de achtergrond bij velen toch ook altijd de morele opvatting dat je van burgers mag verwachten dat er voor het verkrijgen van een inkomen een tegenprestatie wordt verwacht. Het basisinkomen zou elke stimulans om je , al of niet betaald, voor de samenleving in te zetten ondermijnen.

Ik heb altijd gedacht dat dit laatste wel mee zou vallen. Ook nu doen miljoenen mensen werk voor de samenleving zonder dat ze daarvoor betaald worden. Ja, het minder aantrekkelijke werk zal minder gemakkelijk worden gedaan, maar de vraag is of dit erg is: het zal in elk geval een stimulans zijn om dit werk aantrekkelijker te maken en beter te betalen, omdat je er anders niemand voor vindt. Het probleem van de betaalbaarheid is wat mij betreft veel serieuzer.

Het idee van een basisinkomen is in de jaren negentig even plotseling weer van de politieke agenda verdwenen als het er eerder op was verschenen. De crisis raakte op de achtergrond, de werkgelegenheid trok aan, er waren minder mensen aangewezen op een uitkering.

Het is opvallend hoe het idee, nu we weer terug in een recessie zijn, opnieuw herleeft. Het past goed bij het ideaal van een ontspannen samenleving. Maar om daar te komen moeten er eerst nog heel veel andere stappen worden gezet. Er zijn teveel andere maatregelen die nu eerst urgenter zijn.

Voor nu kies ik voor een systeem dat ertoe leidt dat iedereen – ongeacht of iemand een vast contract heeft of niet – zich verzekerd weet van een fatsoenlijk inkomen als er tijdelijk geen werk is. Wat overeind blijft uit de discussie over het basisinkomen, is de gedachte om het sociale zekerheidssysteem los te koppelen van de werkgever-werknemer relatie. En een toename van de zekerheid voor allen.

De vraag is in hoeverre werk bijdraagt aan het persoonlijk geluk. Werk lijkt belangrijker dan ooit. Niet alleen omdat het een economische noodzaak is, maar ook omdat we de samenleving zo organiseren dat het hebben van werk voor de meesten van ons de enige manier is om onafhankelijk te zijn. Werk geeft daarnaast status en zorgt ervoor dat we dingen kunnen aanschaffen. Maar werk is natuurlijk meer dan dat. Werk is voor de meeste mensen ook een belangrijk deel van hun identiteit, werk geeft bevrediging omdat het je in staat stelt te doen waar je goed in bent, jezelf en anderen te laten zien wat je hebt geleerd en wat je met je ervaring aan anderen kunt bieden. Werk speelt een grote rol in het realiseren van een belangrijk deel van de ‘basis-goederen’ die van belang zijn voor het goede leven: wederzijds respect, persoonlijkheid, vriendschap. Maar ook ontspanning krijgt pas echt betekenis als er inspanning tegenover staat.

3.2 LEVEN OM TE WERKEN?

Ik zal de laatste zijn om de positieve betekenis van werk te relativeren. Het is evident dat werk in het leven van velen een onmiskenbaar positieve rol speelt. Maar daarmee is niet alles gezegd. Er kunnen ook kanttekeningen worden geplaatst.

Niet iedere baan is een droombaan. Voor veel mensen is hun werk weinig inspirerend en te slecht betaald. Zeker nu de werkloosheid steeds verder oploopt en sanering en kostenbesparing in veel bedrijven het leidende beginsel zijn, staan kwaliteit en beloning van een deel van het bestaande werk onder druk. Je werkt hard en verdient weinig, niet zelden te weinig om zelfstandig in je levensonderhoud te kunnen voorzien.

Geen werk hebben is nog erger. De centrale plek die werk in de samenleving inneemt maakt het verliezen van je baan meestal tot een groot persoonlijk drama. Het vormt een rechtstreekse aanslag op je bestaanszekerheid, het berooft je voor een groot deel van de mogelijkheid je verder te ontplooiën en is niet zelden een enorme deuk in je zelfvertrouwen.

Bovenstaande visie op de zin van werk is breed gedragen, haast a-politiek. Maar als werk dan zo belangrijk is, wat we blijikbaar allemaal vinden, dan is het verdelen van werk toch ook van het allergrootste belang?

Voor wie werk heeft is werken steeds meer synoniem geworden aan hard werken. Het lijkt wel of het arbeidsethos toeneemt naarmate er minder werk is. Veel mensen hebben het heel graag druk. Omdat ze hard werken en altijd druk zijn, vinden ze het ook vanzelfsprekend om over steeds meer materiële welvaart te kunnen beschikken waarmee ze een gebrek aan tijd of aandacht kunnen compenseren. Hoe dat werkt beschrijft Harvard professor Michael Sandel in zijn prachtige boek over de *moral limits of markets* (What Money can't buy, (Penguin, 2012) met een schier eindeloze rij, aan de situatie in de VS ontleende, voorbeelden: als je haast hebt, betaal je extra om op je eigen vrije baan te mogen rijden, als je naar theater wilt, maar niet lang in de rij wilt staan, huur je iemand in die dat voor je doet, als je naar een voetbalwedstrijd gaat, combineer je dat in de sky box met een goede zakendeal, als je snel een goede dokter nodig hebt vermijd je, met wat extra geld, gemakkelijk de wachtlijst.

Ik weet wel dat de situatie in Nederland anders is dan die in de VS, maar de vraag is hoe lang dat nog zo blijft. Sandel roept zijn lezers op na te denken over de grenzen aan de marktwerking en dat lijkt me zeer urgent. Als we dat niet doen zal de tweedeling op de arbeidsmarkt rechtstreeks leiden tot een steeds scherpere tweedeling in de samenleving. Ik denk dat het ook anders kan: minder werken, rustiger werken, werk eerlijker verdelen, minder

nadruk op steeds maar nieuwe spullen, bestaanszekerheid die minder afhankelijk is van het hebben van een vaste baan. Bij zo'n toekomst beeld hoort een limitering van de marktwerking, een herinrichting van onze verzorgingsstaat, een nieuwe visie op sociale zekerheid en een andere visie op de arbeidsmarkt.

3.3 DEEL HET WERK

Hoe doe je dat, verdelen van werk? Je kunt banen toch niet zomaar opknippen? Volgens mij gaan het verdelen van werk en het scheppen of in stand houden van zinvolle werkgelegenheid hand in hand. Laat ik dat uitleggen aan de hand van het voorbeeld van de schoolconciërges. In de jaren '80 van de vorige eeuw werden ze wegbezuinigd. Het werk werd overgenomen door de al zwaar belaste leraren ook nog eens extra ordetaken te geven en hun eigen kopietjes te laten maken. Later werden de conciërges als Melkert-banen (wie kent ze nog?) en daarna als ID- en WIW-banen geherintroduceerd, tot ieders opluchting en genoegen. Vanaf de jaren 90 werden het weer reguliere banen: we wisten intussen weer wat we eigenlijk al lang wisten: we hebben ze gewoon nodig. Waarom maken we dit soort idiote omzwervingen? En waarom maken we dezelfde fouten steeds opnieuw? Nu wordt de huishoudelijke zorg wegbezuinigd. Binnen 5 a 10 jaar zullen we vaststellen dat deze vorm van zorg noodzakelijk is en betaald werk behoort te zijn. Nu bezuinigen we op de professionele kinderopvang, waardoor werkende ouders gestresst houtje-touwtje oplossingen zoeken voor de opvang van hun kinderen. Al die tijd staan er mensen werkloos aan de kant.

Misschien valt de verantwoordelijkheid van de directeur niet te knippen en zal zij of hij het altijd razend druk hebben. Over die directeur maak ik me geen zorgen. Maar met een vierdaagse werkweek als norm – met een inkomen waarvan je goed kunt rondkomen – en het creëren en in stand houden van maatschappelijk zinvolle arbeid als betaalde banen, is een ontspannen samenleving een grote stap dichterbij te brengen. We zijn de afgelopen decennia zo ontzettend veel rijker geworden dat we nu juist de kansen moeten grijpen om meer om te zien naar elkaar en de kans moeten grijpen om radicaler aan herverdeling te doen, Ik snap dat dat vreemd klinkt in tijden van crisis. Voor mij is dit juist het moment om veel meer naar balans te streven tussen economie en ecologie. De dogmatiek van de voortdurende economische groei heeft ons welvaart gebracht. Maar ook de ernstigste financiële en economische crisis ooit. Ik pleit ervoor dat we ons meer richten op het vergroten van het “bruto nationaal geluk”.

3.4 ZET DE WERKENDE CENTRAAL

De huidige verzorgingsstaat is niet de verzorgingsstaat waar GroenLinks voor kiest. Het woud aan regelingen en arrangementen is onvoldoende toegankelijk voor alle werkenden, geeft te weinig vrijheid om zelf keuzes te maken en is onvoldoende ingericht op de risico's en omstandigheden van moderne werkenden. Simpel gezegd: het systeem past bij de werkelijkheid van gisteren en niet bij die van vandaag. Iedereen kent wel een zzp-er zonder arbeidsongeschiktheidsverzekering. Iedereen ziet ouders van jonge kinderen worstelen om arbeid en zorg te combineren en velen kennen iemand of in geval de verhalen van mensen die niet (meer) aan de slag komen omdat ze te oud of te moeilijk zijn of een buitenlandse achternaam hebben.

ZOEKTOCHT NAAR IETS NIEUWS

Op het zonovergoten terras van De IJsbreker in Amsterdam spreek ik Roos Wouters. Roos is, naast heel veel andere dingen, auteur van boeken met mooie titels als FUCK! Ik ben een feminist en Carrierebitches en Papadagen.

Roos ageert van al tijden tegen de kloof die op de arbeidsmarkt bestaat tussen werknemers met vaste contracten en zzp-ers die elke bescherming en verzekering ontberen. Is dat, nu er zo veel vaste medewerkers hun rechten verliezen en op straat komen te staan, niet een beetje achterhaald?, vraag ik haar. Dat vindt ze helemaal niet. De kloof blijft onverminderd groot, alleen op een lager niveau, zegt Roos. Nog steeds zijn alle rechten van werknemers gekoppeld aan het contract met de werkgever: pensioen, WW, verzekering tegen arbeidsongeschiktheid, recht op scholing. Daarom blijven mensen die echt wel eens wat anders willen, op hun plek. De vaste baan voor een vast aantal uren dreigt dan een keurslijf te worden. Als je de rechten niet aan de baan maar aan de burger zou koppelen, krijgen mensen meer keuzevrijheid en komt er meer beweging op de arbeidsmarkt. Dan komt er ook ruimte voor het Nieuwe Werken, denkt Wouters.

Roos Wouters maakt deel uit van een groeiende groep mensen die vinden dat we ons fundamenteel moeten herbezinnen op de manier waarop we de verzorgingsstaat georganiseerd hebben. "Nieuwe vormen van zekerheid bieden", noemt Ivo Kuijpers van De Onderlinge dat. Ook hij schuift aan op het terras van de IJsbreker.. Hij denkt na over een Basisregeling voor alle burgers. Die regeling moet je beschermen tegen verlies van inkomen bij ziekte of werkloosheid, maar je ook helpen te investeren in jezelf, zodat mensen zich kunnen om- en bijscholen als ze dat willen. Ook in zijn redenering is het van groot belang dat de regeling gekoppeld is aan de persoon en niet aan het bedrijf waar je voor werkt of aan de CAO waaronder je valt.

De ideeën van Wouters en Kuijpers spreken me aan. Tegelijkertijd moeten we ook blijven nadenken over al die mensen die niet zo mobiel en flexibel zijn of willen zijn. Die een vaste baan hebben en willen houden. die nu vaak werkloos worden omdat het bedrijf waarvoor ze werken liever overschakelt op flexwerkers en uitzendkrachten zonder vast contract.

Flexwerk heeft een enorme vlucht genomen. Dat was zo voor de crisis, en het einde is nog niet in zicht. Dat is logisch want het is voor werkgevers heel aantrekkelijk om met flexwerkers te werken. Neem de loondoorbetaling bij ziekte: binnen de wet is de werkgever verplicht om bij ziekte maximaal twee jaar loon door te betalen aan werknemers met een contract voor onbepaalde tijd. Voor werknemers met een tijdelijk contract is de werkgever slechts verplicht door te betalen tot einde contract. Daarna krijgt de werknemer een ziekteuitkering.

Het kabinet heeft hiervoor geen oplossing: het aantal contracten dat gestapeld mag worden wil dit kabinet beperken. In de praktijk zal dat vooral tot gevolg hebben dat mensen juist eerder hun baan verliezen in plaats van dat ze een vaste baan krijgen aangeboden.

Mij lijkt het belangrijker om de flexwerkers meer zekerheden te bieden. Ik denk dan aan een ontslagvergoeding, een geïndividualiseerd scholingsrecht en recht op een uitkering bij werkloosheid. Zij die gebruik maken van de diensten van deze flexwerkers moeten hier dan ook aan mee te betalen. Het lijkt logisch de beloning voor flexwerk hoger te maken zodat de werkende zichzelf kan verzekeren. In de praktijk zal het echter onmogelijk blijken bijvoorbeeld een hoger uurloon af te dwingen. Vandaar dat ik de versterking van de positie in iets anders zoek. Los van de contractvorm. De sociale zekerheid moet zodanig worden gemoderniseerd dat de werkende centraal komt te staan. En niet de contractvorm waarin wordt gewerkt.

4 EEN VERANTWOORDELIJKE OVERHEID

Ik wil een samenleving die er op gericht is tijd, werk en mogelijkheden te delen. Zodat mensen voor zichzelf en voor elkaar kunnen zorgen. Ik kies voor een moderne brede verzorgingsstaat die erop is gericht mensen sterker te maken. Juist nu we met economische tegenslag te maken hebben, is dat belangrijker dan ooit.

Door het gebrek aan een visie en een ondoorzichtige verantwoordelijkheidsverdeling functioneert de huidige verzorgingsstaat niet langer naar behoren. Om te beginnen weten we niet goed waarnaar we op weg zijn. door de crisis gaan mensen onwillekeurig terug verlangen naar hoe het daarvoor was. Veel van het Haagse debat staat in het teken van herstel, herstel van evenwicht op de begroting, herstel van werkgelegenheid en herstel van groei. *Snel vooruit, op weg naar het verleden.* Toen groeiden de bomen tenminste nog gewoon tot in de hemel.

Dat verlangen is verraderlijk. Ik wil de crisis niet romantiseren, maar hoop wel dat 'ie ons ertoe aanzet beter na te denken over de dieper liggende oorzaken ervan en de beste manier om toekomstige crises te vermijden.

Dat begint met herbezinning op de publieke taak. Het debat hierover is te lang gedomineerd door de pleitbezorgers van privatisering, deregulering en marktwerking. Ooit was dat een typisch liberale agenda, maar in het Nederland van de laatste 25 jaar zijn ook de christen- en sociaal-democraten daaraan meer en meer gecommiteerd geraakt. Met tamelijk rampzalige gevolgen: de banken konden vrijelijk hun gang gaan, en moesten toen het mis ging alsnog met tientallen miljarden aan publieke middelen worden gered. De sociale ongelijkheid kon weer toe nemen omdat veelverdieners geen strobreed in de weg mocht worden gelegd en de verantwoordelijkheid voor armoede en uitsluiting meer en meer bij mensen zelf kwam te liggen. Ondertussen rukten concurrentie en commercie op in wat vroeger vanzelfsprekend tot het publieke domein werd gerekend: de zorg, de media, het openbaar vervoer. Het leidde maar zelden tot de kostenbesparingen en klantvriendelijkheid die ervan verwacht werd.

Wat mij betreft is de balans tussen publiek en privaat in de verkeerde richting doorgeslagen. Het is tijd dat we de pendule de andere kant op bewegen, dat we het tij van publieke armoede en private rijkdom keren en de verzorgingsstaat verbreden in plaats van ontmantelen. Werk en bestaanszekerheid zijn daarbij kernbegrippen. Als er voor zoveel mensen geen werk is, en werk zo cruciaal is voor bestaanszekerheid en ontplooiing, kan de zorg voor werkgelegenheid niet aan de markt worden overgelaten.

De overheid heeft hier naar mijn stellige overtuiging een verantwoordelijkheid. Wie om wat voor reden dan ook niet werken kan, heeft recht op bestaanszekerheid en op perspectief op iets anders: om- en bijscholing gedurende het hele leven, actieve begeleiding naar een nieuwe baan, een arbeidsmarkt die ook toegankelijk is voor mensen die niet de allerbeste zijn, eerlijk delen van het werk, mogelijkheid om maatschappelijk anderszins actief te zijn zonder dat dit door de bestaande uitkeringsregels onmiddellijk ontmoedigd wordt.

Er is nog veel meer over te zeggen. Het is de hoogste tijd dat links weer idealen heeft en gaat staan voor de verantwoordelijkheden van de overheid.

4.1 ZORGEN DAT HET WERKT

De sociale zekerheid biedt in de huidige vorm onvoldoende ruimte aan werkenden om zelf keuzes te maken. Bijvoorbeeld als het gaat om arbeid en zorg maar ook in het geval van aanvullend onderwijs.

Zoals gezegd: de wereld van werk is veranderd. Waar je vroeger lang bij dezelfde baas bleef is dat nu echt verleden tijd. Ook de contractvormen zijn wezenlijk anders en er ligt een grotere nadruk op scholing.

Als de traditionele sociale zekerheid niet meer aansluit op de diversiteit van de samenleving dan gaat het mis. Dat moet dus anders. Ik heb met veel genoegen het manifest van de zogenoemde Baliegroep gelezen: 'Sociale zekerheid als investering'. Kort gezegd pleitten zij voor een systeem dat is ingedeeld in de drie fasen van de levensloop: de vormingsfase, de productieve fase en de postactieve fase. Een verantwoordelijke overheid kan en moet volgens mij in die drie fasen zorgen voor goede basisvoorzieningen voor iedereen.

De *vormingsfase* is die waarin kinderen naar school gaan, beroeps- of hoger onderwijs volgen. Het gaat om investeren in de toekomst. De basisvoorziening is een persoonlijk budget dat garandeert dat ieder kind zich kan ontwikkelen. Ik ben voor een recht op vorming : iedereen heeft recht op een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt, en iedereen die dat wil mag studeren totdat hij of zij de bachelorgraad heeft behaald. Ga je eerder werken en maak je je recht niet volledig op, dan krijg je het resterende scholingsbudget bijgeschreven op je levensloprekening. Je kunt die later alsnog gebruiken. Studeer je na je bachelorgraad door, dan sta je 'rood' op je levensloprekening en vul je dat tekort later aan. Op die manier investeert de samenleving in iedere burger evenveel.

In de tweede, *productieve fase* moeten zoveel mogelijk mensen die kunnen werken, dat op een ontspannen manier kunnen doen. Met een baan die aansluit bij hun wensen en capaciteiten. Een baan die met een vierdaagse werkweek voor voldoende inkomen zorgt om goed te kunnen leven. Dat betekent dus dat het besteedbaar inkomen aan de onderkant omhoog moet. Voor mensen die tijdelijk of permanent niet kunnen werken, is er een basisuitkering – hoger dan de huidige bijstandsuitkering – en een persoonsgebonden investeringsbudget. Dit budget kan je dan naar wens inzetten: bijvoorbeeld voor scholing of voor zorg voor je kinderen. Deze regelingen zijn individueel en staan los van contractvorm.

Praktisch zou het volgens mij moeten betekenen dat een minimum (hoger dan de bijstand nu) voor iedereen gegarandeerd is. Daar bovenop komt er voor iedereen een aanvullend budget dat je mogelijkheden geeft om je bij te scholen of om tijd te besteden aan zorg. In cao's kunnen daar dan extra aanvullingen voor worden afgesproken. Zo zijn de grootste risico's voor iedereen automatisch gedekt en heeft iedereen de mogelijkheid om zichzelf te ontplooien en tijd te besteden aan zorg.

In de derde fase – de *postactieve fase* – creëren we wat mij betreft meer keuzevrijheid: langer doorwerken en een hoger pensioen, of juist eerder stoppen en genoegen nemen met iets minder inkomen. En alles daartussenin, waarbij mensen met deeltijdpensioen gaan of promotie maken zonder dat zij geconfronteerd worden een grote inkomensval.

Door geld, werk en onderwijs zo te delen vergroten we de keuzevrijheid van mensen. Je heft de grootste verschillen tussen flex en vast op en je biedt iedereen dezelfde zekerheid.

4.2 WERKEN AAN BETAALBAARHEID

Deze moderne, brede verzorgingsstaat is niet mogelijk zolang we de sociale zekerheid betalen uit premies op arbeid.. Dat dit nu wel gebeurt heeft twee belangrijke negatieve effecten. Het maakt arbeid duur en het dwingt mensen om lang en veel uren te werken om het stelsel betaalbaar te houden. Veel beter is het om sociale bescherming en bestaanszekerheid ook voor wie geen betaald werk heeft te financieren uit de algemene middelen, en de lastendruk daarvan eerlijk te verdelen over alle belastingbetalers. Extra belastingdruk komt daarbij wat mij betreft te liggen op dat wat moet worden afgeremd: milieuvervuiling (de vervuiler betaalt!), financiële speculatie, excessief hoge inkomens, woekerwinsten, bonussen. Dat helpt meer mensen aan het werk omdat de inzet van arbeid goedkoper wordt, en het maakt het minder noodzakelijk dat mensen in tijden van vergrijzing, langer doorwerken om de sociale zekerheid betaalbaar te houden.

5 MIJN WERK

De huidige sociale zekerheid functioneert niet voor iedereen, het hebben van werk is bepalend voor je maatschappelijke positie en grote groepen kunnen daar om wat voor reden dan ook niet in mee. De positie van die groepen verslechtert bovendien eerder dan dat hij verbetert. Dat is nogal wat.

Dit kabinet belijdt met de mond de wonderen van de participatiemaatschappij. Wie even verder kijkt dan de glimmende façade ziet een uitgehold systeem. De participatiemaatschappij van dit kabinet gaat helemaal niet over meedoen maar over zelf doen. Zonder ondersteuning of vangnet van de overheid.

Je moet je de vraag blijven stellen wat de overheid moet regelen. Het huidige stelsel van sociale zekerheden wordt met plakband overeind gehouden – zonder ideeën over rechtvaardigheid, kosten en effectiviteit. Het huidige systeem is niet het resultaat van een doordachte ideologie of visie maar is het verstilde slagveld van de strijd tussen sociaaldemocraten en neoliberalen. De verzorgingsstaat is een door het neoliberalisme achtergelaten weeskind geworden.

Ik heb met dit essay willen aangeven waar het volgens mij misgaat en voor welke praktische oplossingen ik kies om deze knelpunten op te lossen. Ik heb vergezichten geschetst over hoe ik de wereld het liefst veranderd zou zien. En hieronder draag ik korte termijn oplossingen aan. Daarmee zijn we er natuurlijk niet. Dat realiseer ik me terdege. Ik wil na blijven denken en onderzoeken hoe we ons land zo in kunnen richten dat niemand aan zijn of haar lot wordt overgelaten en minstens zo belangrijk; dat we mensen in staat zijn te worden wie ze willen zijn.

Tijdens een van de bijeenkomsten ter voorbereiding op het schrijven van dit stuk sprak een vrouw me aan. Ze zei dat ze weer idealen wilde horen. Ze wilde van een politicus helder uiteen gezet krijgen wat hem dreef, wat hem dwarszat. En vooral van welke wereld hij droomt. En hoe dat dan vorm moet krijgen.

Voor mij zijn dit de belangrijkste principes:

1. Herverdeling van werk, zekerheid, inkomen en tijd ten behoeve van het goede leven.
2. Eigen verantwoordelijkheid is belangrijk maar ontslaat ons niet van onze collectieve verantwoordelijkheid.
De overheid blijft eindverantwoordelijk voor de bestaanszekerheid voor een ieder.
3. We kunnen met minder instituties en regels toe, en de keuzevrijheid bijvoorbeeld in de sociale zekerheid moet worden vergroot.

5.1 WERKEN AAN VANDAAG EN AAN MORGEN

In dit essay heb ik geschetst wat ik belangrijk vind als ik naar Nederland kijk.

Ik beseft dat mijn visie niet vandaag of morgen gerealiseerd kan worden. Wat mijn ideeën betekenen voor de korte termijn, formuleer ik hieronder. In mijn werk in de Tweede Kamer zal ik mij vandaag, morgen en alle dagen daarna inzetten voor de beweging richting eerlijk delen, een verantwoordelijke overheid en meer keuzevrijheid.

Concreet betekent dat:

1. AANVAL OP DE WERKLOOSHEID

Ik wil mij in de Tweede Kamer inzetten voor meer werkgelegenheid. Zodat iedereen die wil werken, ook de kans daartoe krijgt. Een banenplan moet er onder andere uit bestaan dat werknemers kunnen kiezen voor collectieve arbeidstijdverkorting, zodat we gedwongen ontslagen kunnen voorkómen. Ik pleit voor leerwerkplekken voor jonge werklozen, zodat zij niet aan de kant hoeven te wachten tot de crisis voorbij is. Ik pleit voor de invoering van 'Asscher-banen': gesubsidieerde banen in de collectieve en private sector voor mensen die op dit moment niet zelfstandig een betaalde baan kunnen vinden.

Voor meer structurele banen is naar mijn overtuiging een duurzame investeringsagenda nodig: ik wil een 'New Deal' voor nieuwe banen: door investeringen in duurzame projecten – zonnepanelen, isolatie, windmolenparken – en investeringen in verregaande verduurzaming van energie-intensieve industrie (denk aan TATAsteeel maar bijvoorbeeld ook aan onze glastuinbouw!) kunnen we werkgelegenheid creëren voor

sectoren die het moeilijk hebben. Bovendien geven projecten als grootschalige woningisolatie onze jongeren de kans om een vak te leren van werkenden die bijna met pensioen gaan.

Ik wil dat in deze crisistijd de huidige WW-rechten van werknemers overeind blijven. Sterker nog: ook voor flexwerkers dient er een recht op WW te komen. Zolang het kabinet geen werk maakt van werkgelegenheid, zolang er iedere dag honderden werklozen bijkomen in Nederland, kan ik een verschraling van de WW niet voor mijn rekening nemen. De gehoopte prikkel die van verkorting van de WW-duur uit zou moeten gaan, werkt immers niet in tijden van massawerkloosheid. Dan betekent verkorting vooral een snellere weg naar de bijstand. Hetzelfde geldt voor het ontslagrecht. Werknemers hebben nu behoefte aan rust en duidelijkheid. Pas als economie en arbeidsmarkt weer zijn aangetrokken, als we een regering hebben die een robuust werkgelegenheidsbeleid voert, wil ik weer praten over een aanpassing van het ontslagrecht.

2. STEUN VOOR MENSEN DIE HET MOEILIJK HEBBEN OP ARBEIDSMARKT

Ik wil mij in de Tweede Kamer inzetten voor lagere loonkosten en een beter perspectief voor 'werkende armen'. Om meer banen te creëren, moeten de loonkosten aan de onderkant van de arbeidsmarkt omlaag. Tegelijkertijd moet het besteedbaar inkomen van werknemers met het minimumloon verbeteren: werk moet lonen. GroenLinks pleit voor een verschuiving van lasten van werk naar bijvoorbeeld vervuiling. Hierdoor maken we het voor werkgevers aantrekkelijker om mensen aan te nemen. En creëren we tienduizenden nieuwe banen zoals ook blijkt uit de doorrekening van de GroenLinks plannen door het CPB.

Concreet betekent mijn inzet dat ik de Participatiewet zoals het kabinet die nu voorstelt, niet zal steunen: de aanpak van het kabinet leidt onherroepelijk tot meer armoede en tot minder kansen voor mensen die het nu al het lastigst hebben op de arbeidsmarkt. Voor mij is de Participatiewet pas van waarde als deze leidt tot banen. Inclusief beschermde banen voor mensen die ondersteuning nodig hebben bij de stap van uitkering naar werk. Dat betekent ook dat de wet een hard quotum moet bevatten voor mensen met een arbeidshandicap. Nu lukt dat onvoldoende: zo bestaat nu minder dan 1% van het personeelsbestand van de rijksoverheid uit mensen met een arbeidshandicap. Daarom pleit ik voor een quotum voor zowel de overheid als het bedrijfsleven.

Ook met alle investeringen in werkgelegenheid, zal er een kleine groep mensen overblijven die volledig en duurzaam arbeidsongeschikt is. Deze mensen zitten nu bijvoorbeeld in een arbeidsongeschiktheidsregeling of in de bijstand – en we weten dat een betaalde baan buiten bereik is. Ik pleit ervoor dat die mensen van wie we weten dat ze geen regulier werk meer zullen vinden, worden vrijgesteld van verdere herkeuringen, verplichte sollicitaties of re-integratiecursussen. Zij verdienen een fatsoenlijk inkomen en de rust om zich op een andere manier te ontplooien. Voor wie dat wil, creëren we participatieplekken bij de overheid en in het bedrijfsleven.

Tot slot zal ik mij inzetten voor de aanpak van schijnconstructies om de normen op het terrein van arbeidsvoorwaarden, arbeidsomstandigheden en werktijden tot omzeilen. In EU-verband moeten we zorgen voor ene gelijk speelveld, zodat werknemers niet worden gedwongen om op loonkosten de concurrentie met elkaar aan te gaan.

3. MEER KEUZEVRIJHEID VOOR IEDEREEN

Ik wil mij in de Tweede Kamer inzetten voor meer zeggenschap over pensioen, verlof, scholing en inkomen. De sociale zekerheid biedt op dit moment te weinig mogelijkheden om zelf zeggenschap uit te oefenen. Ik bepleit een systeem waarin de overheid voor alle levensfasen een minimum garandeert. Daarboven zijn mensen vrij te kiezen wat ze extra willen voor pensioen, verlof, scholing en/of inkomen. Deze keuzevrijheid moet zowel gelden voor mensen in loondienst als voor flexwerkers.

Daarnaast wil ik dat elke werkende een beroep kan doen op een scholingsfonds met individueel trekkingsrecht. Nederlandse werkenden scholen zich te weinig en de beschikbare fondsen komen vooral ten goede aan mensen met een hoog opleidingsniveau en een hoog inkomen. Herverdeling en investering is nodig. Zo dat her- of omscholing voor iedereen toegankelijk is ongeacht contractvorm. Daarnaast wil ik opleidingen meer toegespitst worden op de praktijk in bedrijven; ondernemers dragen hieraan bij door praktijklessen te geven en meer stage- en leerwerkplekken te creëren.

Meer keuzevrijheid wil ik ook voor de combinatie van werken en zorgen voor kinderen, ouders, familie of vrienden. In Scandinavië zien we dat dat – letterlijk – werkt. Daarom zet ik me in voor meer en goedkopere kinderopvang, voor een eigen budget voor zorgverlof en voor een wettelijk recht om je werktijden aan te passen.

DANKWOORD

In dit essay heb ik uiteengezet wat voor mij belangrijk is: ik wil een brede, moderne verzorgingsstaat en een overheid die de verantwoordelijkheid neemt voor voldoende banen. Ik wil investeren in mensen, ontspannen samenleven en een fatsoenlijk inkomen voor iedereen van jong tot oud. Dag in dag uit zal ik mij inzetten voor de bestrijding van werkloosheid, voor meer keuzevrijheid en voor ondersteuning van mensen die het op de arbeidsmarkt niet op eigen kracht redden.

Voor dit essay heb ik mij door velen laten inspireren tijdens de reis die ik maakte door Nederland. Ik denk aan de mensen van Tata Steel, van PostNL, en de mensen in de Eemshaven. Ik denk aan de enthousiaste wetenschappers, ondernemers en andere creatieve denkers die ik overal heb ontmoet. Ik denk aan de GroenLinksleden en andere experts die ik heb ontmoet in bijeenkomsten in Leeuwarden, Amsterdam, Rotterdam, Den Bosch en Zwolle. Veel dank aan iedereen die mij heeft geholpen mijn gedachten te scherpen en mijn ideeën te toetsen.

Het is tijd voor een fundamentele discussie over de vragen rond werk en inkomen. Dit essay is mijn vertrekpunt.

september 2013

tekst : Bram van Ojik

opmaak: Danibal

www.groenlinks.nl